

SYNLIGT FOLKHÄLSOPROBLEM SOM VI HAR SVÅRT ATT SE

Problemet är inte att våldet mot kvinnor är osynligt utan att vi inte ser det. Källornas siffror döljer ett stort mörkertal. Vad gäller misshandel i nära relationer uppskattar man att endast 20–25 procent polisanmäls.

KAREN LEANDER, juris dr, Stockholm
 utredare, Centrum för folkhälsa, karen.leander@sll.se

Många inom hälso- och sjukvården möter människor som har skadats på grund av fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld. Det är ett allvarligt problem, inte minst ur ett folkhälsoperspektiv. Inför arbetet mot en del av våldsproblematiken, dvs våld i nära relationer och sexuella övergrepp, i Stockholms län har ett handlingsprogram «Omhändertagande av våldsutsatta kvinnor» antagits och håller nu på att implementeras. Här återges statistik från en rapport som ligger till underlag för detta arbete [1]. Våld är bara en aspekt på förtryck av kvinnor, som också tar sig ekonomiska, sociala, kulturella och psykologiska uttryck. I denna artikel ligger tyndpunkten på det fysiska våld som brottsstatistik visar, och en jämförelse görs med resultaten från Statistiska centralbyråns (SCB) ULF-undersökningar för Stockholms län och från Stockholms läns landstings enkät »Hälsa 2002 – om liv och miljö« (hädanefter kallad Folkhälsoenkäten 2002).

Ett centralt problem med kriminalstatistik, intervjuundersökningar och andra källor är mörkertalet. När det gäller mäns våld mot kvinnor är mörkertalet troligen mycket stort i alla typer av källor. Enligt uppskattningar från Brottsförebyggande rådet (Brå) polisanmäls exempelvis endast 20–25 procent av all misshandel av kvinnor i nära relationer [2]. En brittisk studie visade att kvinnor i genomsnitt hade blivit misshandlade över 30 gånger innan de gjorde polisanmälan [3]. När det gäller sexuella övergrepp uppskattar man att endast 5–10 procent av fallen anmäls till polisen [4, 5].

Misshandel och hot

År 2006 gjordes över 25 000 polisanmälningar avseende misshandel av kvinnor i Sverige, av vilka något mer än en fjärdedel gäller Stockholms län. I både landet och länet var offren bekanta med sina misshandlare i ca 70 procent av fallen. Detta kan jämföras med ca 30 procent när det gäller polisanmälningar avseende misshandel av män. I en tidigare rapport menade Brå att cirka två tredjedelar av den polisanmälda misshandeln mot kvinnor (>15 år) med en bekant gärningsman utgörs av våld av en man som kvinnan har eller har haft en nära relation med [6].

Detta skulle innebära att mellan 45 (länet) och 48 (landet) procent av alla polisanmälda fall av misshandel mot kvinnor år 2006 utgörs av det som kallas »kvinnomisshandel« eller våld av män mot kvinnor i nära relationer. Dessutom innebär det att 16 procent, eller ett av sex, av alla polisanmälda misshandelsfall gäller mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Detta stämmer i

Illustration: Jakob Robertsson

sin tur ganska väl med kriminologen Mikael Ryings uppskattning att knappt hälften av det dödliga våldet mot kvinnor begås inom nära relationer [7]. Totalt dödar våld i nära relationer mellan fyra och fem gånger fler kvinnor än män [1]. Sedan begreppet grov kvinnofridskränkning infördes som brottskategori har antalet anmälningar mer än fördubblats. Den successiva ökningen förklaras antagligen av att det tar tid innan polisen regelmässigt använder en ny brottskod. Det har också den konsekvensen att fall som tidigare registrerades som misshandel nu hänförs till denna kategori. Åtal för grov kvinnofridskränkning väcks ofta parallellt med åtal för grov misshandel och våldtäkt.

Våldtäkter

År 2006 gjordes i Sverige 4 208 och i Stockholms län 1 178 polisanmälningar avseende våldtäkt. Det är en kraftig ökning sett

SAMMANFATTAT

Våldet mot kvinnor är inte osynligt, men vi ser det ofta inte. Mörkertalet antas vara stort i alla källor.

Totalt dödar våld i nära relationer mellan fyra och fem gånger fler kvinnor än män.

Omkring hälften av kvinnor som polisanmäler misshandel varje år har utsatts för övergrepp av en tidigare eller nuvarande manlig partner.

I åtta av tio polisanmälda fall av fullbordad våldtäkt är offer och förövare bekanta.

Kvinnor berättar för ULF-intervjuare om vad som motsvarar mer än 100 000 hot- eller

våldshändelser under ett år, som inte polisanmäls av räddsla för repressalier eller av familjeskäl.

Särskilt utsatta grupper inkluderar ensamstående småbarnsmammor och andra unga kvinnor.

Särskilt stöd behövs för utsatta kvinnor i samkönade relationer, kvinnor med funktionshinder, kvinnor med missbruk och kvinnor som utsatts för hedersrelaterat våld.

Våld, kontrollerande beteende och rädsla är viktiga hälsorisker för dem som utsätts för detta.

»Unga kvinnor beskrivs ofta som en särskilt utsatt grupp, och siffror från flera källor tyder på att våld mot denna grupp ökar.«

i ett tioårsperspektiv. Ökningen gäller våldtäkter både inomhus och utomhus. Särskilt påfallande är ökningen under år 2005, vilket förmodligen till stor del kan relateras till förändrade brottsrubriceringar, som resultat av ändringar i sexualbrottskapitlet. Detta ledde förmodligen också till en ordentlig ökning av andelen polisanmälda våldtäkter där offren var under 15 år.

I en rapport baserad på polisanmälda fullbordade våldtäkter under år 1995 och år 2000 skedde cirka en tredjedel av våldtäkterna i nära relationer [8], dvs förövaren var nuvarande eller före detta make, sambo eller pojkvän. I en dryg fjärdedel av fallen var de inblandade ytligt bekanta (ofta hade de träffats under kvällen). En mindre del av våldtäkterna begås av andra bekanta som familjemedlemmar och släktingar eller arbetskamrater. Sammanlagt innebär detta att i åtta av tio våldtäkter är offer och förövare bekanta. Det är alltså endast i en av fem polisanmälda våldtäkter som de inblandade är obekanta, inklusive överfallsvåldtäkt. Det är dock mycket vanligare i den senare typen av våldtäkt att kvinnorna utsätts för grovt eller mycket grovt våld än vid andra typer av våldtäkter [8].

Offerundersökningar och intervjuproblem

Även med undersökningsmetoder som i princip garanterar anonymitet utåt är det svårt att fånga problemets verkliga omfattning. Det är långt ifrån alla kvinnor som berättar för en intervjuare vad de utsatts för. ULF-undersökningens (Fakta 1) ansvariga anser att deras resultat om förekomst av våld och hot i hemmet bara utgör toppen av ett isberg [9].

Många kvinnor har svårt att berätta om det våld som drabbat dem i nära relationer. Att berätta kan innebära att de riskerar att utsättas för mer våld och misshandel, och därför vågar de inte. Att berätta kan också upplevas som en lojalitetskonflikt, eftersom förövaren ju samtidigt är eller har varit kvinnans partner. Ofta finns det barn med i bilden. Det kan också vara svårt att tala om ett problem som man har för vana att dölja, känner skam för eller delvis accepterat som en del av relationen. Sexuella övergrepp kan vara särskilt svåra att berätta om.

Resultat i ULF-undersökningarna pekar på dessa typer av förklaringar. Om den intervjuade kvinnan inte hade anmält ett övergrepp till polisen frågade man om anledningen. Utifrån resultatet för åren 2000–2001 uppskattade man att kvinnor i Sverige »redogjort för vad som motsvarar cirka 105 000 hot eller våldshändelser under ett år, som man ej berättat om för polisen av rädsla för represalier eller av familjeskäl« [10].

Ensamstående småbarnsmammor utsatt grupp

Våld mot kvinnor förekommer i alla grupper men är vanligare i vissa sociala sammanhang och miljöer och kan också ha olika karaktär. I ULF-materialet utsätts ensamstående mödrar för våld eller hot sju gånger oftare än andra kvinnor. Att ensamstående kvinnor oftare uppger sig vara utsatta för våld i hemmet än sammanboende kvinnor kan delvis förklaras av att det är både känslomässigt och praktiskt lättare att berätta om sådana händelser då man inte delar hem med förövaren. En viktigare förklaring kan vara att separationer har ett starkt samband med våld. Separation kan leda till våld, och våld kan vara ett skäl för separation.

Ensamstående småbarnsmammor är den grupp som löper

FAKTA 1

ULF-undersökningarna

- SCB genomför regelbundet rikstäckande undersökningar om levnadsförhållanden, ULF-undersökningarna.
- Sedan 1978 omfattar de frågor om befolkningens utsatthet för våld under de föregående tolv månaderna.
- Frågorna ställs under en intervju hemma hos intervjupersonen (16–84 år).
- Vart sjunde till åttonde år ställs också en rad fördjupningsfrågor angående våld och hot. Senast det gjordes var år 2000–2001.

FAKTA 2

Folkhälsoenkäten 2002

- Vart fjärde år genomförs en folkhälsoenkät i Stockholms län.
- Folkhälsoenkäten skickades ut år 2002 till ett slumpmässigt urval på 50 000 personer mellan 18 och 84 år bosatta i Stockholms län.
- Fem frågor ställdes om våld och hot som avsåg respondentens utsatthet under de senaste 12 månaderna [1]. Analys av resultat från enkäten 2006 är på gång.

den allra största risken. År 2003 uppgav ca 15 procent av dessa kvinnor i hela landet att de utsatts för någon typ av våld eller hot i bostaden under en ettårsperiod [9]. Om ensamboende mammor också har flera problem avseende ekonomi, utbildning, hälsa, arbete och/eller sociala nätverk utsätts de upp till tio gånger oftare för upprepat våld än ensamboende kvinnor i allmänhet [11]. Våld i samkönade relationer förekommer naturligtvis också. Tyvärr är studierna om det problemet få, och det är svårt att beräkna dess omfattning. Det viktiga är att konstatera att det förekommer våld i samkönade relationer och att det även då finns behov av stöd och skydd för många av de drabbade [12]. Detta gäller också flickor och kvinnor som utsätts för skedersrelaterat våld och kvinnor med funktionshinder eller missbruksproblem eller som prostituerar sig. Unga kvinnor beskrivs ofta som en särskilt utsatt grupp, och siffror från flera källor tyder på att våld mot denna grupp ökar [13].

Högre våldsnivå i Stockholms län

I Stockholms län är polisanmälda våldsbrott mer frekventa än i Sverige som helhet. År 2006 anmäldes ca 20 procent fler fall av misshandel mot kvinnor i nära relationer, 42 procent fler fall av grov kvinnofridskränkning och 35 procent fler våldtäkter per 100 000 invånare i länet än i landet. Den relativa ökningen har varit större i landet som helhet än i länet för perioden 1997–2006 när det gäller kvinnomisshandel men högre i länet när det gäller våldtäkter.

Andelen kvinnor i länet som uppger för SCBs ULF-utredare att de utsatts för våld eller hot om våld är större i Stockholms län än i landet. En analys av materialet visar också att den ökade utsattheten bland kvinnor kan relateras till framför allt ökad förekomst av hotelser allmänt och till utsatthet i hemmet. Dessa båda typer av våldspraktik har fördubblats från 1980-talets början till 2003 [14].

Enligt Folkhälsoenkäten 2002 (Fakta 2) uppgav 36 procent

»Ensamstående småbarnsmammor är den grupp som löper den allra största risken.«

TABELL I. Fysiskt våld mot kvinnor, omfattning under ett år enligt ULF-undersökningen¹ och Folkhälsoenkäten 2002.

ULF, ettårsgenomsnitt perioden 2000–2003 i Stockholms län	Folkhälsoenkäten 2002, andel våldsutsatta kvinnor i Stockholms län senaste 12 månaderna
Totalt 2,7 procent av kvinnorna utsattes för fysiskt våld, motsvarande ca 19 000 kvinnor	Totalt 2,6 procent av kvinnorna utsattes för fysiskt våld, motsvarande ca 18 000 kvinnor
0,8 procent av kvinnorna utsattes för fysiskt våld i bostaden, motsvarande ca 6 000 kvinnor	1,1 procent av kvinnorna utsattes för fysiskt våld av sin partner, motsvarande ca 7 600 kvinnor

¹ Körningar beställda från SCB av Centrum för folkhälsa.

av de våldsutsatta kvinnorna i Stockholms län att de hade utsatts för fysiskt våld av sin partner (make/sambo eller annan partner) under de senaste 12 månaderna [1]. Detta motsvarar drygt en procent av samtliga kvinnor i Stockholms län eller drygt 7 600 kvinnor under en ettårsperiod. Antalet kvinnor som utsatts för hot från sin partner motsvarar drygt 8 000. Med andra ord har drygt en av tre våldsutsatta och en av fyra hotade kvinnor i länet uppgivit sin partner som förövare.

Om man jämför resultaten från Folkhälsoenkäten 2002 med ULF-undersökningarna 2000–2003 kan man notera några intressanta likheter i resultaten, trots skillnader i metod, uppbyggnad och mörkertal mellan de två studierna, se Tabell I.

Slutsats

Statens folkhälsoinstitut betonar i Folkhälsopolitisk rapport 2005 att mäns våld mot kvinnor utgör ett omfattande men försummat folkhälsoproblem. Könrelaterat våld beskrivs som ett uttryck för strukturellt kvinnoförtryck och bristande jäm-

ställdhet. Internationella studier visar starka kopplingar mellan kvinnors nuvarande ohälsa och deras livstidsutsatthet för våld [15]. Att kontrollerande beteenden inom nära relationer och medföljande rädsla spelar en ännu större roll för många ohälsotillstånd än fysiskt våld har påståtts i en av de senaste böckerna i ämnet [16]. Att ett av hälso- och sjukvårdens viktigaste ansvarsområden i kampen mot våld är att identifiera fall där våld sker är klart.

Ofta är stöd utifrån den utlösande faktorn som leder till förebyggande av fortsatt och upprepat våld i nära relationer. Detta stöd underlättas väsentligt av utbildad personal, förbättrade rutiner och lokala handlingsplaner – alla hörnstenar i Stockholms handlingsprogram som nu implementeras. Som kriminologen Elisabeth Stanko sade vid en internationell konferens år 2001 arrangerad av Operation Kvinnofrid »är problemet inte att våldet mot kvinnor är osynligt, utan att vi inte ser det«.

■ *Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.*

REFERENSER

- Leander K. Mäns våld mot kvinnor. Ett folkhälsoproblem. Stockholm: Stockholms läns landsting, Centrum för folkhälsa; 2007.
- Brottsutvecklingen i Sverige 2001–2003. Stockholm: Brottsförebyggande rådet; 2004. p. 67. BRÅ-rapport 2004:3.
- Carlstedt M. Upprepat utsatthet för brott. En utgångspunkt för brottsförebyggande verksamhet. Stockholm: Brottsförebyggande rådet; 2003. p. 35. BRÅ-rapport 2001:3.
- Lundgren E, Heimer G, Westerstrand J, Kalliokoski AM. Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning. Umeå: Fritzes/Brottsförmyndigheten; Uppsala: Uppsala universitet; 2001. p. 50.
- Sexualbrotten. Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angrepsfrågor. Betänkande av 1998 års Sexualbrottskommitté. Stockholm: Fritzes; 2001. p.83. SOU 2001:14.
- Nilsson L. Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning. Stockholm: Brottsförebyggande rådet; 2002. p. 16-7. BRÅ-rapport 2002:14.
- Ryding M. Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer. Stockholm: Brottsförebyggande rådet; 2007. p. 16. BRÅ-rapport 2007:6.
- Grevholm E, Nilsson L, Carlstedt M. Våldtäkt. En kartläggning av polisanmälda våldtäkter. Stockholm: Brottsförebyggande rådet; 2005. p. 28-31, 41. BRÅ-rapport 2005:7.
- Offer för våld och hotelser bland kvinnor och män 1980-2003. Stockholm: SCB; 2004. p. 6, 13. Seminarierapport Almedalen (Visby). http://www.scb.se/Grupp/Omschb/_Dokument/Vald_Valfardsdagen_2004.ppt
- Häll L. Offer för våld och egendomsbrott 1978–2002. Stockholm: SCB; 2004. p. 76. Rapport nr 104 i SCB-serien Levnadsförhållanden.
- Estrada F, Nilsson A. Exposure to threatening and violent behaviour among single mothers. Br J Criminol. 2004;44(2):168-87.
- Holmberg C, Stjernqvist U. Våld i samkönade parrelationer. Tema: Könat våld – våld i parrelationer. Socialmedicinsk tidskrift. 2005;82(6):548-57.
- Estrada F, Nilsson A. Brottslighet som välfärdproblem – Utsatthet för brott och oro för brott 1988–1999. I: Ofärd i välfärden. Stockholm: Kommittén Välfärdsbokslut; 2001. p. 249. SOU 2001:54.
- Häll L. Ökat hot mot kvinnor. Stockholm: SCB. Välfärd. 2004; (3):24-5.
- García-Moreno C, Jansen HA, Ellsberg M, Heise L, Watts C. WHO multi-country study on womens' health and domestic violence against women. Initial results on prevalence, health outcomes and womens' responses. Geneva: WHO; 2005.
- Stark E. Coercive control: the entrapment of women in personal life. New York: Oxford University Press; 2007. p. 121-4.

Annonsera efter läkare?

En annons i Läkartidningen ger automatiskt en annons på vår jobbsajt Karriär&Arbete

Utmanande saklig

Läkartidningen